
Studija

Izvorni znanstveni članak
324(931)"199"
324(450)"199"
324(520)"199"
Primljeno: 9. rujna 2002.

**Obrasci izbornih reformi u stabilnim demokracijama: Novi
Zeland, Italija i Japan**

MIRJANA KASAPOVIĆ*

Sažetak

U stabilnim demokracijama korjenite izborne reforme, koje podrazumijevaju promjenu tipa izbornoga sustava, vrlo su rijetke. Stoga su veliki znanstveni i javni interes pobudile tipološke izborne reforme u Novom Zelandu, Italiji i Japanu devedesetih godina 20. stoljeća. U sva tri slučaja reforme su bile izazvane dubokim političkim krizama, ponajprije krizama stranačkog sustava. Provedene su prema različitim obrascima. Novozelandska izborna reforma bila je izraz visokorafiniranoga intelektualnoga *designa* političkih institucija koji je legitimiran referendumom. Talijanska reforma iznuđena je inicijativama i akcijama političkih i civilnih aktera i također je potvrđena referendumom. Japanska reforma nastala je kao izraz, kontingentno iznuđene, stranačke nagodbe. U sva tri slučaja – u Italiji najviše, a u Japanu najmanje – reforme su provedene mimo volje glavnih političkih stranaka i većine političara.

Ključne riječi: izborna reforma, izborni sustav, Novi Zeland, Italija, Japan, stranački sustav

Uvod

U stabilnim zapadnim demokracijama velike su izborne reforme vrlo rijetke: "... U većini zemalja temeljni izborni sustav – pravila prema kojima se glasovi pretvaraju u mandate – obično postoji bez temeljite promjene od *nastanka* liberalnih demokracija ... Zemlje obično uvode manje promjene u zakonske i proceduralne odredbe o izborima,

* *Mirjana Kasapović*, redoviti profesor Fakulteta Političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Izbori i političke stranke u Hrvatskoj.

kao što su revizija granica izbornih okruga ili pravila financiranja kampanje ...” (Norris, 1995.: 3; usp. i Lijphart, 1994.: 78-94; Dunleavy/Margetts, 1995.). Kako su u “normalnoj politici” pravila igre poznata i trajna, temeljite promjene izbornih sustava provode se samo “u izvanrednome historijskom stanju” (Nohlen, 1984.: 218). O tome svjedoči sudbina izbornih sustava u nizu stabilnih zapadnih demokracija.

Nije stoga čudno što je zapadni demokratski svijet doživio pravi mali “potres” kad su devedesetih godina 20. stoljeća, u rasponu od samo dvije godine, provedene temeljite reforme izbornih sustava u tri zemlje koje mu pripadaju: u Novom Zelandu, Italiji i Japanu. U sve tri zemlje reformama je prethodila višegodišnja kriza izbornoga, stranačkoga i političkoga sustava, koja je promjene učinila neizbježnima.

Novi Zeland: intelektualni design s pučkom legitimnošću

Novi Zeland je prije reforme slovio kao “najčistiji primjer westminsterskoga modela vlasti” kojega određuju dvije skupine obilježja: (a) izbori relativnom većinom, dvostranački sustav i jednostranačka vlada koja dominira nad parlamentom i (b) unitarna ili centralizirana vlast, jednodomni ili dvodomni parlament sa slabim drugim domom i nepisani ustav (Lijphart 1987.: 98).¹ Redoviti parlamentarni izbori održavali su se od 1853. godine prema sustavu relativne većine, te je on u trenutku ukidanja imao za sobom 138 godina povijesti. No, kako se 20. stoljeće primicalo kraju, taj je sustav izbora počeo pokazivati strukturalna ograničenja i slabosti, koje su se na poslijetku pretvorile u institucionalno-političku krizu. Kriza je izvorno bila uzrokovana raspadanjem tradicionalnih veza između dviju velikih novozelandskih stranaka i njihovih birača. To se očitovalo i u glasovnom usponu “trećih” stranaka koje – upravo zbog izbornoga sustava koji ih “mehanički” i “psihološki” potiskuje – nisu uspjevale steći primjeren parlamentarni status. To stanje dobro ilustriraju podatci u *Tablici 1* u kojoj su prikazani zajednički udjeli dviju glavnih novozelandskih stranaka, Laburističke (LP) i Nacionalne (NP), u glasovima birača i parlamentarnim mandatima u poslijeratnim izborima.

Unatoč jasnom trendu opadanja potpore birača, Laburistička i Nacionalna stranka i dalje su potpuno okupirale parlament.² Vrhunac je dosegnut upravo 1993. godine kad su te dvije stranke s manje od 70% glasova birača zaposjele 96% mjesta u parlamentu. U tim su izborima Alijansa (*The Alliance*) sa 18,2 i Novi Zeland iznad svega (*New Zealand First*) s 8,4 posto glasova dobili po dva mjesta. Reforma je stoga bila motivirana

¹ U najnovijoj, dopunjenoj interpretaciji dominantnih obrazaca demokracije Arend Lijphart (1999.: 9-21) navodi deset konstitutivnih obilježja westminsterskog modela: 1. koncentracija izvršne vlasti u jednostranačkoj vladi ili vladi obične većine; 2. prevlast kabineta nad parlamentom; 3. dvostranački sustav; 4. većinski i disproportionalni izborni sustav; 5. pluralizam interesnih skupina; 6. unitarna i centralizirana vlast; 7. koncentracija zakonodavne vlasti u jednodomnome parlamentu, 8. ustavna fleksibilnost; 9. nepostojanje sudbenoga nadzora; 10. kontrola izvršne vlasti nad središnjom bankom. Istodobno, dakako, konstatira da je nakon izborne reforme Novi Zeland prestao biti prototipom toga modela demokracije.

² Među “patološke” posljedice izbora relativnom većinom u Novom Zelandu ubraja se i dvokratni “kritični bias”: Laburistička stranka dobila je 1978. i 1981. godine više glasova od Nacionalne stranke (40,4%:39,8% odnosno 39,0%:38,8%), ali je oba puta glatko izgubila mandatnu većinu (43,5%:55,4% odnosno 46,7%:51,1%), a time i vlast (Roberts, 2001.: 792, 733).

podpredstavljenošću malih stranaka i tvorbom vlada koje su predstavljale sve malobrojnije relativne glasovne većine. Posebnu težinu tom fenomenu pridavalo je to što je posrijedi bila “podpredstavljenost manjinskih skupina u eri sve većeg multikulturalizma” (Denemark, 2001.: 71), pri čemu se osobito mislilo na politički status maorske manjine. Vlade je, dakle, podupiralo sve manje birača, one su se oslanjale na sve “manufakturnije” većine u parlamentu, što je na posljetku potkopalo i njihovu legitimnost (Vowles, 1995.: 113 i d.). Izborni sustav relativne većine u Novom Zelandu nije više ispunjavao ni reprezentativnu ni legitimacijsku funkciju.³

Tablica 1: Zajednički udjeli LS-a i NS-a u glasovima i mandatima

Godina izbora*	Udjel u glasovima	Udjel u mandatima
1946.	99,7	100,0
1949.	99,1	100,0
1951.	99,8	100,0
1954.	88,4	100,0
1957.	92,5	100,0
1960.	91,0	100,0
1963.	90,8	100,0
1966.	85,0	100,0
1969.	89,4	100,0
1972.	89,9	100,0
1975.	87,2	100,0
1978.	80,2	98,9
1981.	77,8	97,8
1984.	78,9	97,8
1987.	92,0	100,0
1990.	82,9	99,0
1993.	69,7	96,0

Izvor podataka: Roberts, 2001.: 727-734.

* Mandat novozelandskoga parlamenta traje tri godine.

³ Funkcionalni izborni sustavi moraju ispunjavati pet ciljeva: reprezentaciju (pravedno predstavljanje svih relevantnih društvenih skupina), koncentraciju i efektivnost (agregaciju društvenih interesa i političkih mišljenja u svrhu političkoga odlučivanja), participaciju (mogućnost birača da biraju i stranke i osobe), jednostavnost (razvidnost) i legitimnost (prihvatanje izbornih rezultata i političkoga sustava u cjelini) (Nohlen, 2000.: 155-161). I P. Dunleay i H. Margetts (1995.: 13-15) smatraju da je reprezentativnost – zajedno s jamčenjem političke jednakosti, respozivnosti vlasti i utjecajem javnosti na politiku poslije izbora – jedan od glavnih ciljeva izbornih sustava.

Postupak pripreme i provedbe izborne reforme u Novom Zelandu bio je upravo uzoran. Vlada je 1985. godine osnovala Kraljevsko povjerenstvo za izborni sustav kojim je predsjedavao sudac Vrhovnoga suda, a činili su ga još profesor ustavnoga prava, profesor političke znanosti, stručnjak za statistiku i službenik zadužen za istraživački posao. Nakon dvije godine rada objelodanjen je opsežni *Report of the Royal Commission on the Electoral System: Towards to Better Democracy*, koji su stručnjaci proglasili “impresivnim primjerom primijenjene političke znanosti” (Lijphart, 1987.: 98), izvještajem što je “dobro proučen, lucidan, uvjerljivo obrazložen i osjetljiv za posebne probleme političkoga predstavništva ...”, te je stoga “jedan od najimpresivnijih službenih dokumenata što su nastali u Novom Zelandu posljednjih godina” (Boston, 1987.: 108). Izvještaj je nedvosmisleno zagovarao izbornu reformu i predložio da se izborni sustav relativne većine nadomjesti jednim od četiriju novih sustava izbora. Kako je posrijedi bila promjena političke institucije na kojoj je, zapravo, počivao cijeli sustav vlasti, o tome je trebalo odlučiti referendumom.

U zemlji je najprije, 1992. godine, proveden tzv. indikativni referendum na kojemu su građani trebali odgovoriti na dva pitanja: 1. jesu li za to da se postojeći izborni sustav zadrži ili promijeni; 2. koji od potencijalnih novih izbornih sustava preferiraju – *mixed member proportional system (MMPS)*, *supplementary member system (SMS)* *single transferable vote (STV)* i *preferential voting system (PVS)*.⁴ Na referendumu je izašlo 55,2 posto glasača, od kojih se čak 84,7 posto opredijelilo za promjenu izbornoga sustava. Uvjerljiva većina (70,5 posto) onih koji su se izjasnili za reformu optirala je za sustav personaliziranih razmjernih izbora (MMPS) (Roberts, 2001.: 723-724). Takav se ishod uvelike smatrao posljedicom jasne i uvjerljive kampanje koju je u korist toga sustava kao “najboljega izbornoga sustava koji Novom Zelandu treba sada i ubuduće” vodilo Kraljevsko povjerenstvo za izborni sustav (Denemark, 2001.: 89). Nakon godinu dana održan je i obvezatni referendum na kojemu su se glasači trebali opredijeliti između starog sustava relativne većine i novoga sustava personaliziranih razmjernih izbora (MMPS). Od 82,6 posto glasača natpolovična većina (53,9 posto) glasovala je za novi izborni sustav (Roberts, 2001.: 723-724). Nije, dakako, zanemariv podatak da je obvezatni referendum uspio mobilizirati pristaše tradicionalnoga novozelandskoga sustava izbora koji je, kako je prethodno naznačeno, bitno obilježio modernu političku povijest Novog Zelanda.⁵ Cijeli je postupak bio savršen primjer vrhunskoga intelektualnoga institucionalno-političkoga *designa* koji je na posljertku legitimiran pučkom odlukom.

⁴ Nazivi izbornih sustava hotimice su navedeni u izvornome obliku kako se njihovim prevođenjem ne bi “krivotvorio” sadržaj ponuđenih rješenja. U anglosaksonskoj i kontinentalnoj europskoj literaturi postoje znatne pojmovne, tipološke i nominalne razlike, pa se pod nazivom *mixed member proportional system* (MMPS) “skriva” sustav personaliziranih razmjernih izbora njemačkoga tipa; *supplementary member system* u Europi se naziva kompenzacijskim izbornim sustavom; *single transferable vote* jest sustav prenosivoga pojedinačnoga glasa, koji se kolokvijalno naziva i irskim sustavom zbog duboke ukorijenjenosti u izbornu povijest te zemlje; napokon, *preferential voting system* označivao je sustav alternativnoga glasovanja ili većinski preferencijski sustav, kakav se primjenjuje u Australiji.

⁵ Potpora novome izbornom sustavu počela je opadati nakon prvih izbora koji su provedeni prema njemu, što analitičari ponajviše pripisuju nezadovoljstvu birača novom koalicijskom vladom koju su činile Nacionalna stranka i Novi Zeland iznad svega, jer tu koaliciju birači tih stranaka “nisu ni željeli ni očekivali”

Novi izborni sustav – koji je usvojen tri godine prije prve primjene – u osnovi je strukturalna preslika njemačkoga modela personaliziranih razmjernih izbora. Jednodomni parlament sastoji se od 67 članova koji se biraju relativnom većinom glasova u jedno-mandatnim izbornim okruzima – koji uključuju i pet posebnih okruga za maorsku manjinu – i 53 člana izabrana sa zatvorenih lista političkih stranaka u jedinstvenome državnom izbornom okrugu. Svaki birač ima dva glasa: prvim glasuje za kandidata u svojem izbornom okrugu, a drugim za listu jedne stranke. U raspodjeli mandata sudjeluju samo liste koje su dobile najmanje pet posto glasova birača, a glasovi se dijele prema čistoj Sainte-Laguëovoj metodi, koja jamči najviši stupanj razmjernosti u odnosu glasova i mandata. Neovisno o dvojnoj strukturi natjecanja i glasovanja, *na raspodjelu mandata utječe isključivo broj glasova što su ih dobile liste političkih stranaka*.⁶ Nakon što se utvrdi koliko mandata pripada svakoj stranci, od toga se ukupnoga “kontingenta” najprije oduzimaju mandati što su ih kandidati te stranke osvojili u izbornim okruzima, a ostatak popunjavaju kandidati sa stranačke liste. Primjerice, ako prema broju glasova što ih je dobila lista stranci pripada 40 mandata, a njezini su kandidati u izbornim okruzima osvojili 12 mjesta, onda se sa stranačke liste u parlament regrutira 28 kandidata. Ako bi, pak, kojim slučajem kandidati te stranke osvojili 41 izravni mandat u većinskim izborima, svi bi oni ušli u parlament, a s liste se ne bi regrutirao nijedan kandidat. U tom bi slučaju stranka dobila jedan tzv. prekomjerni mandat. U Novom Zelandu prekomjerni se mandati (*overhang seats*) još nisu pojavili, a razmjerno su rijetki i u mnogo duljoj povijesti primjene istovjetnoga izbornoga sustava u SR Njemačkoj (Grotz, 2000.).

Najvećom prednošću novoga izbornoga sustava smatra se poboljšanje parlamentarne predstavljenosti političkih i etničkih manjina: žena, Maora, pacifičkih otočana i Azijaca. Opravdano se misli kako to pridonosi boljoj političkoj integriranosti društva u cjelini (Barker i dr., 2001.). Novi izborni sustav neposredno je utjecao na strukturu stranačkoga sustava. Nakon izbora 1996. u parlament je ušlo šest, a nakon izbora 1999. sedam stranaka. Nacionalna i Laburistička stranka zadržale su status najvećih stranaka, ali su 1996. imale zajedno 64,2, a 1999. 73,3% mjesta. Nijedna stranka nije imala apsolutnu parlamentarnu većinu, te su koalicijske vlade postale stvarnost Novoga Zelanda. Preobrazba prototipskoga dvostranačkoga u umjereni višestranački sustav te zamjena jednostranačkih koalicijskim vladama nadasve su važne strukturne promjene na koje je znatno utjecao i novi izborni sustav. Kako su tvorci novoga izbornoga sustava računali upravo na takve promjene u nacionalnome sustavu vlasti, može se ustvrditi da su se u Novome Zelandu zasad poklopile intencije “institucionalnih inženjera” sa stvarnim

(Karp/Bowler, 2001.: 61). Ta većinska koalicijska vlada pala je u kolovozu 1998. godine te je do isteka legislaturnoga mandata 1999. postojala manjinska vlada Nacionalne stranke.

⁶ Upravo taj odnos potpune ovisnosti većinskoga o razmjernom dijelu izbora bitno razlikuje njemački sustav razmjernih izbora od segmentiranoga ili “mješovitoga” izbornoga modela – kakav je primijenjen i u Hrvatskoj 1992. i 1995. godine – u kojemu se dva segmenta izbora, većinski i razmjerni, međusobno potpuno, “rovovski”, strukturno razdvojena, te rezultati izbornih aktera u jednome od njih ni na koji način na utječu na rezultate aktera u drugome. Ta se bitna tipološka razlika previđa osobito u anglosaksonskoj izbornoj literaturi, te se i personalizirani razmjerni izbori u Novom Zelandu klasificiraju kao kombinirani izborni model koji se tipološki ne razlikuje od, primjerice, segmentiranoga ruskog ili ukrajinskog sustava izbora. Usp. novije primjere tipološke neizdiferenciranosti kombiniranih izbornih sustava u: Shugart/Wattenberg, 2001.; Blais/Massicotte, 1999.; Shvetsova, 1999.; Kostadinova, 2000.; i dr.

promjenama. To – kako će se vidjeti u nastavku teksta – nije uvijek obvezatan ishod institucionalnoga inženjeringa, pogotovo ako on svoje projekte zasniva isključivo na deduktivnim obrascima mišljenja.

Italija: građanske inicijative i referendum

U Italiji su razmjerni izbori uvedeni 1919. i – uz dva razdoblja nedemokratskih cezura u izbornoj povijesti koje su bile vezane uz ozakonjenje premijskoga izbornoga sustava 1923. i 1953.⁷ – održali su se do 1993. Prije reforme Predstavnički dom talijanskoga parlamenta biran je dvorazinskim razmjernim sustavom izbora (Seton-Watson, 1983.: 110-121). Zemlja je bila podijeljena u velike izborne okruge u kojima su se natjecale zatvorene, ali neblokirane stranačke liste te su birači mogli davati preferencijske glasove pojedinim kandidatima na listama. Mandati su se najprije dijelili na razini izbornih okruga, i to prema rijetko primjenjivanoj Imperijalijevoj kvoti koja – zahvaljujući manjemu izbornom broju od Hareove ili Droopove kvote – osigurava ulazak u parlament i malim strankama i tako jamči viši stupanj razmjernosti izbora, ali proizvodi i veću fragmentiranost parlamenta. Mjesta koja bi ostala neraspodijeljena na razini okruga, dijelila su se na nacionalnoj razini onim strankama koje su u okruzima osvojile makar jedno mjesto ili, alternativno, 300 tisuća glasova u cijeloj Italiji.

Taj se izborni sustav smatrao odgovornim za glavna “zla” talijanskoga stranačkoga i političkoga sustava: 1. strukturiranje fragmentiranoga i ideološki polariziranoga stranačkoga sustava iz kojega su proizlazile nestabilne koalicijske vlade; 2. razvoj partitokracije (*partitocrazia*) kao čvrstoga i trajnoga sustava vlasti s pomoću kojega su političke stranke potpuno ovladale političkim i društvenim životom zemlje; 3. fragmentaciju stranaka na frakcije (*correnti*) koje su umnogome vodile zaseban unutarstranački život te nerijetko, praktično, samostalno nastupale i u izborima.⁸ One su razvile poseban sustav pokroviteljstva i personalističkoga klijentelizma koji je prozeo sav politički život i prodro u gotovo sve pore civilnoga društva (Morlino, 1996.: 13 i d.). Stranački se sustav povezivao s ilegalnim financiranjem stranaka i pojedinih političara, korupcijom i kriminalom. Otkriće tih skandala i afera utjecalo je na javno mnijenje, koje je sve otvorenije zahtijevalo političke reforme.⁹ Oštrica kritike bila je usmjerena na “hiperreprerenta-

⁷ Premijskim izbornim sustavima nazivaju se sustavi listovnoga natjecanja u višemandatnim okruzima u kojima se mandati raspodjeljuju prema načelu dodjele premijskih ili bonusnih mjesta listi koja osvoji većinu glasova. Premijski sustav u Italiji uveden je 1923. i prema njemu je lista koja bi dobila relativnu većinu glasova na državnoj razini automatski stjecala pravo na dvije trećine mjesta u parlamentu, dok se preostala trećina mjesta raspodjeljivala ostalim listama. U modificiranom obliku premijski je sustav bio nakratko (1953.-1956.) ozakonjen i u izbornoj povijesti postfašističke Italije (usp. Braunias, 1932; Sternberger/Vogel, 1969.; Lakeman, 1970.: 200-203).

⁸ Struje u talijanskim strankama – ali i struje i frakcije u političkim strankama uopće – uvjerljivo su opisane u: Panebianco, 1988.

⁹ Razmjere kriminalnih afera dobro ilustrira podatak da je protiv gotovo trećine zastupnika 11. zakonodavnoga razdoblja (1992.–1994.) vođena istraga zbog sumnje u korupciju i slična djela. Među njima su bili gotovo svi važni političari vladinih stranaka, uključujući i premijera G. Andreottija (Zohnhöfer, 1995.: 1376).

tivni” izborni sustav, ali je na udaru bio zapravo cijeli model demokracije kakav je prihvaćen u poslijeratnoj Italiji (Fabrini, 2000.: 177 i d.)

Talijanski stranački sustav analitičari su opisivali kao “tripolarni” sustav u kojemu su lijevo i desno krilo zaposjedale “antisistemske” stranke: Komunistička partija Italije (PCI) i neofašistički Talijanski društveni pokret (MSI). Kako su antisistemske stranke smatrane prijetnjom demokraciji, stranke centra sklopile su *conventio ad excludendum* kojim su se obvezivale da, prvotno, ne će politički surađivati s Komunističkom partijom, a kasnije ni s Talijanskim društvenim pokretom (Zohlhnhöfer, 1998.: 1373 i d.). Demokršćanskoj stranci (DC) tako je bila osigurana vlast: u svim izborima od 1946. do 1994. ona je dobivala relativnu većinu glasova, bila okosnica svih pedesetak vlada što su formirane u tom razdoblju, a u kojima je gotovo uvijek sudjelovalo pet istih stranaka centra (*pentopartito*). Iz talijanske politike praktično je bila isključena smjena stranaka na vlasti, a izbori su uzrokovali samo promjene unutar koalicije na vlasti.

Dugotrajna strukturna kriza okončala se raspadom cijeloga stranačkoga sustava pod utjecajem sloma socijalističkih sustava u Istočnoj Europi. Propast komunizma pogodila je, ponajprije, Komunističku partiju, koja se 1991. transformirala u Demokratsku stranku ljevice (PDS) i postala okosnicom koalicije lijevoga centra Maslina (*Ulivo*) koja je pobijedila u izborima 1996. Kako nestankom Komunističke partije ni “antikomunizam nije više imao valjana razloga za postojanje” (Morlino, 1996.: 7), u krizi su se našle i sve su stranke koje su ideološki bile utemeljene upravo na antikomunizmu. Kriza je najjače pogodila Demokršćansku stranku iz koje se, uz nekoliko odcijepljenih frakcija, 1994. iznjedrila Talijanska pučka stranka (PPI) kao formalna stranka-nasljednica. Ukratko, početkom devedesetih godina 20. stoljeća s talijanske političke pozornice nestale su dvije najveće masovne poslijeratne stranke, Demokršćanska i Komunistička, te je tako stvoren politički prostor koji je čekao da ga zaposjednu nove stranke. Među njima se ubrzo izdvojila Naprijed Italija (*Forza Italia*), desna populistička stranka, koja je nakon samo dva mjeseca postojanja osvojila 21 posto glasova u izborima 1994. i postala pojedinačno najjačom strankom u Italiji.¹⁰

Premda se o izornoj reformi u Italiji raspravljalo još od sedamdesetih godina prošloga stoljeća, provedbu su blokirale glavne političke stranke koje joj nisu bile sklone. Reformska inicijativa potekla je tako od skupine zastupnika različitih stranaka, koji su 1990. osnovali odbor za referendum o izornoj reformi, uživajući potporu brojnih civilnih udruženja i javnosti u cjelini. U travnju 1993. napokon je proveden referendum o ukidanju razmjernoga izbornoga sustava, za što se izjasnilo 83 posto glasača. Iste godine parlament je prihvatio novi izborni sustav.

¹⁰ *Forza Italia* je “vrsta tvrtke-stranke” (Morlino, 1996.: 16). Poduzetnik Silvio Berlusconi vodi stranku praktično kao dio svoga koncerna: njezin je osnutak pripremio krug menadžera Fininvesta, a organizaciju je izgradila Fininvestova tvrtka Publitalia. Stranka se razvila zahvaljujući agresivnim marketinškim metodama, pa je i samo ime, preuzeto od navijača talijanske nogometne reprezentacije, testirano kao neka vrsta tržišnoga proizvoda. O unutarstranačkoj demokraciji nije bilo ni govora, nije bilo demokratski izabranoga vodstva stranke, a Berlusconi je osobno postavljao kandidate, većinom svoje suradnike u koncernu, na listu stranke u parlamentarnim izborima. Prvi je kongres održan četiti godine poslije osnutka stranke, a Berlusconi je izabran za vođu aklamacijom (Zohlhnhöfer, 1998.: 1382-1383).

Novi talijanski sustav izbora tipološki pripada kompenzacijskim sustavima. Tri četvrtine članova (475) članova Predstavničkoga doma talijanskog parlamenta bira se relativnom većinom glasova u jednomandatnim okruzima, a jedna četvrtina (155) sa završenih, ali neblokiranih lista političkih stranaka koje se natječu u jednome nacionalnoj razini, i to samo strankama koje su osvojile najmanje 4 posto glasova u zemlji. Kompenzacijska priroda sustava ogleda se u tome što se od ukupnoga broja glasova svake izborne liste koja sudjeluje u raspodjeli mandata na nacionalnoj razini oduzimaju mandatno nagrađeni glasovi, to jest glasovi s pomoću kojih su njezini kandidati u većinskim izborima osvojili mandate, te respektivna lista sudjeluje u podjeli kompenzacijskih razmjernih mandata samo s preostalim brojem glasova. Takav postupak pogoduje manjim strankama i ublažava stupanj nerazmjernosti većinskih izbora.

Analitičari uglavnom pozitivno ocjenjuju političke, ali ne i strukturne posljedice izborne reforme. Ističe se kako je nakon nje uslijedila prva stvarna smjena na vlasti u poslijeratnoj talijanskoj povijesti i kako je prvi puta na vlast došla ljevica (Pasquino, 1994.; Katz, 2001.: 121). Dojmljiv je i podatak da u izborima 1994. nije sudjelovala, makar pod starim imenom, nijedna stranka koja je sudjelovala u izborima 1987. Ističe se, nadalje, kako su iz talijanske politike napokon nestale protusistemske stranke, što je uvjetovalo nastanak polariziranoga pluralizma.

Istodobno se konstatira kako novi izborni sustav nije utjecao na smanjenje broja političkih stranaka ni u izbornoj areni ni u parlamentu. Izborna kompeticija uglavnom je zadržala multipolarni karakter umjesto da se kreće ka bipolarnosti.¹¹ Unutar novoga sustava “proporcionalizirali” su se većinski izbori (D’Alimonte, 2001.: 327) koji su postali glavnim kanalom proliferacije parlamentarnih stranaka: u izborima za Predstavnički dom 1994. kroz razmjerni je segment ušlo u parlament 11, a kroz većinski čak 23 stranke i još 5 “ostalnih” (Katz, 1996.: 42-43), što je sa stajališta *conventional wisdom* posve neočekivano. Fragmentiranost je ostala visokom, o čemu svjedoči porast nominalnoga i efektivnoga broja stranaka. Stoga se tvrdi da “nema bitnih promjena u odnosu na Prvu Republiku” i da je “talijanski stranački sustav i šest godina nakon početka transformacije nekonsolidiran” (Zohlhoffer, 1998.: 1385, 1391). Tu “zaslugu” ne treba isključivo pripisivati novome izbornom sustavu, nego više prirodi novih izbornih aktera: prekrasnih stranačkih organizacija, kakve su Sjeverna liga i Naprijed Italija, te velikih, organizacijski i programski slabo povezanih izbornih saveza. Novu ulogu u talijanskoj politici dobili su izborni savezi, i to ponajprije zbog dominantnoga većinskoga segmenta izbora, pa je i Berlusconijska vlada bila prva koalicijska vlada u talijanskoj povijesti “koja je stvorena prije, a ne poslije izbora” (Bardi, 1999.: 105).

¹¹ U talijanskoj politici očita je tendencija “teritorijalizacije glasovanja”: Sjeverna je Italija utvrda Sjeverne lige, središnjom Italijom dominira ljevica, a Jugom krajnja desnica u savezu s *Forza Italia*. Drugim riječima, nastao je “teritorijalni pluralizam” u obliku “više Italija” s različitim privrednim problemima (Morlino, 1996.: 23-24). L. Bardi konstatira da se početkom devedesetih godina 20. stoljeća u Italiji probudio “uspavani *cleavage* centar-periferija”, makar u sjevernim i sjeveroistočnim dijelovima zemlje (1999.: 113). U posljednjim izborima 2001. izraženiji je bio “fragmentirani bipolarizam”: dviju glavnih političkih grupacija. Maslina, koalicija lijevoga centra, i Kuća slobode, koalicije desnoga centra, zajedno su osvojile uvjerljivu većinu glasova i u većinskom (89,1%) i razmjernom (84,4%) dijelu izbora (Zohlhoffer, 2002.: 274).

Tablica 3. Pokazatelji promjena u stranačkom sustavu Italije

	Godina			
	1987.	1992.	1994.*	1996.*
Indeks fracioniranja	.78	.85	.87	.86
Efektivni broj stranaka	4.1	5.8	7.3	7.4
Broj frakcija	12	13	8	9
Međublokovska volatilnost	1.1	5.2	5.8	3.1
Zajednički glasovni udjel triju najjačih stranaka	75.2	59.4	54.9	57.4

Izvori: Morlino, 1996.: 19; Zohlhöfer, 1998.: 1385.

* Podatci se odnose samo na razmjerni dio izbora

Japan: pritisak javnosti i stranački dogovor

U Japanu je od 1947. – a izvorno, zapravo, još od 1925. – do 1994. bio na snazi sustav pojedinačnoga neprenosivoga glasa (*single nontransferable vote/SNTV*). To je poseban većinski izborni sustav s natjecanjem pojedinačnih kandidata u višemandatnim okruzima. Na početku primjene u taj je sustav bilo ugrađeno i ograničeno glasovanje te su birači imali od jedan do tri glasa u okruzima od dva do četrnaest mandata. Ograničeno glasovanje ubrzo je zamijenjeno običnim pojedinačnim glasovanjem u kojemu je svaki birač mogao glasovati samo za jednoga kandidata u okruzima u kojima se biralo od tri do pet zastupnika. Izabrani su bili kandidati koji bi dobili najviše glasova birača (usp. Lijphart/Pintor/Sone, 1986.).

Taj se izborni sustav smatra donekle pravednijim od klasičnih izbora relativnom i apsolutnom većinom, jer otvara veći institucionalni prostor za političko predstavljanje manjina. Ipak, on je u Japanu bitno utjecao na oblikovanje stranačkoga sustava kojega je Giovanni Sartori (1976.) klasificirao kao prototip sustava s dominantnom strankom. Sartori je dominantnom nazvao stranku koja najmanje tri puta za redom pobijedi u izborima i osvoji apsolutnu većinu mjesta u parlamentu. Japanska dominantna stranka, konzervativna Liberalno-demokratska stranka (LDS) ili *Jiyu Minshu To*, učinila je mnogo više od toga: ona je od 1958. do 1993. pobijedila u 12 ciklusa izbora za redom i svaki puta osvojila natpolovičnu većinu mjesta u prvom domu parlamenta (Tablica 2). Dominaciji je pogodovao i postojeći izborni sustav koji je najvećoj stranci omogućivao da u izbornim okruzima u kojima se biralo više zastupnika – od tri do pet – istakne više svojih kandidata, pa je u većini njih imala više od jednoga pobjednika. Takva strategija izbornoga natjecanja bila je i izraz unutarnje strukture najveće japanske stranke, koja se uobičajeno definira kao “koalicija frakcija”, te je u njoj od 1972. do 1992. postojalo pet velikih frakcija (Reed/Thies, 2001.: 380-403). Kako su glavne stranačke frakcije isticale svoje kandidate u istim izbornim okruzima, međufrakcijsko natjecanje uvelike je zamijenilo međustranačku kompeticiju. Unutarstranačko natjecanje u velikim strankama bilo je “primarna patologija” staroga japanskoga sustava (Reed/Thies, 2001.: 155).

Tablica 2: Udjel LDS-a u glasovima i mandatima 1958.-2000.

Godina izbora*	Udjel u glasovima**	Udjel u mandatima
1958.	59,0	63,8
1960.	58,1	64,2
1963.	56,0	63,0
1967.	49,2	57,6
1969.	49,1	61,7
1972.	48,4	57,8
1976.	43,2	50,9
1979.	45,8	50,5
1980.	48,4	56,2
1983.	47,0	50,7
1986.	50,0	59,3
1990.	47,2	56,0
1993.	37,4	44,6
1996.	32,8	47,8
2000.	28,3	48,5

Izvor podataka: Klein 2001.: 369-373, 381-383.

* Mandat japanskoga parlamenta traje četiri godine.

** Podatci za 1996. i 2000. odnose se na broj glasova stranačke liste.

Drugu stranu kolajne činila je, pak, stalna opasnost od konačnoga razlaza frakcija i stvarnoga raspada stranke. To se uistinu i počelo događati potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća kad su uslijedili dramatično frakcioniranje dominantne stranke i kriza postojećega stranačkoga sustava (Shiratori, 1995.; Sakamoto, 1999.; McKean/Scheiner, 2000.). U svibnju 1992. Morihiro Hosokawa, bivši član Liberalno-demokratske stranke, stvorio je *Nihon Shinto*, Japansku novu stranku (JNS). U lipnju 1993. deset se parlamentarnih zastupnika LDS-a odvojilo od stranke i formiralo *Shinto Sakigake, New Harbinger Party*, a potom su se, u istom mjesecu, od liberalnih demokrata odvojila još 44 člana parlamenta i stvorila *Shinsei To*, Japansku obnoviteljsku stranku (JOS). U izborima za donji dom 1993. te su tri stranke zajedno osvojile 103 mjesta i tako označile kraj vladavine liberalnih demokrata koji su izgubili većinu u tom tijelu i nakon 38 godina dospjeli u opoziciju (Kabashima/Ishio, 1998.: 155).

Gubitak potpore birača nije bio slučajan. Dominantan položaj u japanskome političkom i društvenom životu omogućio je Liberalno-demokratskoj stranci da stvori snažne pokroviteljske, klijentelističke, ali i korupcijske mreže. Reforma izbornoga sustava, koji se smatrao odgovornim za postojeći stranački i politički sustav uopće, proizišla je iz "sve veće javne frustracije političkom korupcijom (neki autori govore i o strukturnoj korupciji u japanskoj politici) i izostankom protumjera vlade, frustracije općom nesposobnošću vlasti da riješi političke probleme, te nezadovoljstva političarima kao takvima" (Klein, 2001.: 357). Gubitak potpore birača, većine u parlamentu i vlasti u državi, frakcioniranje stranke i nastanak novih konkurentskih stranaka, niz korupcionaških i

političkih skandala, te pritisak javnosti da se politički sustav reformira napokon su prisilili i Liberalno-demokratsku stranku da pristane na promjenu izbornoga sustava.

Premda se o izornoj reformi u Japanu raspravljalo od 1955., trebalo je 40 godina da ona doista i bude provedena. Japan je 1994., prvi puta poslije Drugoga svjetskoga rata i “instaliranja” demokratskih političkih institucija od strane SAD-a, institucionalizirao novi sustav izbora. Posrijedi je standardni segmentirani sustav koji se sastoji od 300 mandata koji se stječu relativnom većinom glasova u jednomandatnim izbornim okruzima i od 200 mandata koji se stječu natjecanjem zatvorenih izbornih lista u 11 velikih višemandatnih okruga (broj mandata kreće se od 6 do 30, a prosječna je veličina okruga 16,4) prema D’Hondtovo metodi.

Segmentirani sustav u Japanu bio je – kao i u nekim drugim zemljama (Nohlen/Kasapović, 1996.) – izraz svojevrsnoga kompromisa i nagodbe između japanske najjače stranke i opozicije. Liberalno-demokratska stranka – kojoj je prethodni sustav neprenosivoga pojedinačnoga glasovanja, s jedne strane, pogodio, a s druge ju iznutra razarao – racionalno se priklanjala većinskom sustavu izbora u jednomandatnim okruzima. U tom bi sustavu ona mogla iskoristiti svoju političku premoć, a istodobno izbjeći međusobno natjecanje vlastitih kandidata. Prevlad izravnih nad listovnim mandatima u japanskome segmentiranom sustavu izbora, u osnovi, proizlazi iz te racionalne orijentacije najjače stranke.¹² Istodobno, opozicijske stranke odbijale su većinski sustav izbora, te se razmjerni segment izbora može shvatiti kao neizbježna koncesija najjače stranke političkoj opoziciji (Sakamoto, 1999.: 422 i d.).

Kako politički učinci segmentiranih sustava općenito najviše ovise o brojčanom odnosu između izravnih (većinskih) i listovnih (razmjernih) mandata, bilo bi očekivano da japanski sustav poluča efekte koji su bliži efektima većinskih nego razmjernih izbora. No, zasad nije tako. Unatoč velikoj prevazi izravnih mandata, sustav nije utjecao na stvaranje apsolutne manufakturne većine glasovno najjače stranke i tvorbu jednostranačke vlade. Doduše, uvjerljivu relativnu većinu (239 od 500 mjesta) Liberalno-demokratska stranka mogla je zahvaliti, prije svega, uspjehu svojih pojedinačnih kandidata koji su, u prosjeku, dobili 9,2 (1996.) i 7,5 (2000.) posto glasova više od liste svoje stranke. Prema tome, izbori relativnom većinom bitno su utjecali na očuvanje njezina statusa kao najjače parlamentarne stranke, ali nisu “proizveli” jednostranačku vladu. Liberalni demokrati osnovali su manjinsku vladu koju su podupirali socijaldemokrati i *Saikigake*. Općenito, u Japanu se otvorio prostor za tvorbu različitih vrsta koalicijskih vlada (Kato/Laver, 1998.).

Istodobno, pak, i u Japanu je zabilježen fenomen, a koji se može nazvati funkcionalnom zamjenom uloga većinskih i razmjernih izbora. Dok *conventional wisdom* tretira većinske izbore kao branu, a razmjerne kao kanal proliferacije parlamentarnih stranaka, praksa govori da su u velikom broju kombiniranih sustava izbora te uloge zamijenjene. To znači da veći broj stranaka ulazi u parlament kroz segment većinskih, nego kroz onaj

¹² Japanska Liberalno-demokratska stranka u tom je pogledu bila dosljedna: u prijedlogu reforme 1956. predlagala je uvođenje većinskih izbora s 455 jednomandatnih i 21 dvomandatnim izbornim okrugom; 1973. već je zagovarala segmentirani sustav izbora, ali s prevlašću izravnih (310) nad listovnim (210) mandatima (Sakamoto, 1999.: 435).

razmjernih izbora. U Japanu je 1993. kroz većinske izbore ušlo šest, a kroz razmjerne pet stranaka; 2000. godine kroz oba je segmenta u parlament ušlo po šest stranaka. No, zato je kroz većinske izbore 1993., uz šest stranaka, ušlo i 10, a 2000. čak 21 zastupnik koji se svrstavaju u kategoriju “ostalih”. To se, pak, može činiti krajnje simboličnim u odnosu na razmjere tih pojava u Istočnoj Europi.¹³

Zaključak: pouke triju izbornih reformi

Izborni sustavi nedvojbeno pripadaju onim političkim institucijama koje se u stabilnim demokracijama mijenjaju vrlo rijetko i vrlo teško. O tome svjedoče i prikazani primjeri: u Novom Zelandu je izborni sustav relativne većine postojao 138 godina prije nego što je zamijenjen sustavom personaliziranih razmjernih izbora; talijansku je političku povijest 20. stoljeća, osim razdoblja fašizma, odredio razmjerni izborni sustav; Japan je u izbornoj povijesti ostao zabilježen kao zemlja uz koju se vezivao sustav neprenosivoga pojedinačnoga glasovanja od 1947. godine. Da bi bile provedene korjenite izborne reforme u tim uvjetima, morali su se steći ozbiljni politički, socijalni, kulturni, pa i psihološki razlozi. Studije triju slučajeva pokazale su da su sve tri reformske zemlje – unatoč velikim zemljopisno-političkim i sociokulturnim razlikama –80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća bile suočene s ozbiljnim političkim krizama koje su se, među ostalim, očitovale u krizi ili čak raspadu dominantnih poslijeratnih stranaka i stranačkih sustava za koje su se umnogome smatrali odgovornima upravo postojeći izborni sustavi. U Novom Zelandu i Japanu izborni sustav nije više ispunjavao, ponajprije, reprezentativnu, a u Italiji koncentracijsku funkciju. Nefunkcionalnost na najvažnijim područjima – razmjerno pravednom predstavljanju svih bitnih društvenih skupina i agregaciji društvenih interesa i političkih mišljenja u svrhu političkoga odlučivanja – nije potkopala samo legitimnost izbornoga sustava, nego i legitimnost političkoga sustava u cjelini.

Upravo su kriza (Novi Zeland i Japan) i raspad (Italija) dominantnih poslijeratnih stranaka otvorile prostor za temeljite izborne reforme. Stranke i političari općenito se teško i rijetko odlučuju na promjenu pravila prema kojima su izabrani i nerado se sučelja-

¹³ U izborima u Istočnoj Europi od 1990. do 2002. u kojima su primijenjeni kombinirani – bilo segmentirani, bilo kompenzacijski – sustavi gotovo se uvijek veći broj stranaka parlamentarizirao kroz većinske nego razmjerne izbore. To se, po pravilu, događalo u dva oblika: (a) sklapanjem brojnih izbornih koalicija u većinskim izborima posredstvom kojih su i male stranke ulazile u parlament, i to na temelju predizbornih sporazuma s velikim strankama o raspodjeli jednomandatnih okruga; (b) natjecanjem i uspjehom velikog broja formalno neovisnih kandidata koji su poslije ulaska u parlament nerijetko osnivali stranke ili posebne stranačke klubove. Posebnu “patološku” pojavu predstavlja veliki broj formalno neovisnih zastupnika koji su ušli u parlamente Rusije (1993. – 55, 1995. – 94, 1999. – 114) i Ukrajine (1994. – 98, 2002. – 102). Posve su neplauzibilna objašnjenja da je to posljedica nepovjerenja ruskih (i ukrajinskih) birača u političke stranke nakon komunističkoga razdoblja (npr. Pammett/DeBardeleben, 2000.: 374) iz, najmanje, dvaju razloga: prvo, nalazi pokazuju da je među formalno neovisnim zastupnicima bio najveći broj pripadnika bivše komunističke nomenklature; drugo, kad bi se zasićenost komunističkom partijom prenijela na sve stranke, onda bi se isti fenomen, makar u nekoj mjeri, morao ponoviti i u srednjoeuropskim i baltičkim postkomunističkim državama kao što su Mađarska ili Litva. Stoga tu pojavu u Rusiji i Ukrajini treba pripisati, ponajprije, nestrukturiranosti prostora političkoga natjecanja, što uključuje i nesposobnost stranaka da strukturiraju izbor birača.

vaju s neizvjesnošću koju u političku arenu unose nova pravila izbornoga natjecanja i “političke igre” u cjelini. U Novom Zelandu obje su velike stranke i većina političara bili protiv izborne reforme. U Italiji se Demokršćanska stranka oduvijek protivila izbornoj reformi i taj je stav zadržala do kraja. U Japanu su političari, opozicijske stranke, a djelomice i najjača stranka bili nešto skloniji reformi ili su joj se, pod pritiskom “potentnoga javnoga mnijenja” (Sakamoto, 1999.: 425) protivili slabije nego u drugim dvijema zemljama. Stoga su se kontingentna nemoć ili slabost političkih stranaka u sva tri slučaja – u Italiji najviše, u Japanu i Novom Zelandu manje – pokazali bitnim čimbenicima koji su otvorili prostor za političke inicijative i akcije drugih političkih i civilnih aktera: medija, građanskih udruženja, znanstvenih ustanova i dr. Stranke i političari uvelike su izgubili nadzor nad procesom reforme, te nije slučajno što je ona u dva od tri slučaja izglasovana “pučkom odlukom” na referendumima. Da japanski Ustav poznaje instituciju referenduma,¹⁴ vjerojatno bi se i u trećem slučaju posegnulo za plebiscitarnim legitimiranjem izborne reforme, premda tu vjerojatnost donekle umanjuje postignuta stranačka nagodba koja je otvorila put usvajanju novoga izbornoga zakona u parlamentu.

Napokon, dosadašnja iskustva potvrđuju da su učinci izbornih sustava kontingentno uvjetovani i da se mogu razumjeti samo historijsko-empirijskim analitičkim pristupom. Nemoć monokauzalne analize o odnosu izbornih i stranačkih sustava najbolje se pokazala na primjeru Italije. Premda je kompenzacijski izborni sustav komponiran tako da poluči, ponajprije, koncentracijske učinke koji su tendencijski svojstveni većinskim sustavima izbora, on nije “institucionalno obuzdao” vrlo fragmentirani stranački krajolik Italije. Ograniči li se institucionalno-politički inženjering na deduktivne obrasce mišljenja, na prilično je dobrom putu da promaši ciljeve kojima je smjerao.

Literatura

- Ausperger Matić, Andrej, 2000.: Electoral Reform as Constitutional Dilemma, *East European Constitutional Review* (9) 3: 77-81
- Bardi, Luciano, 1999.: Italien: Dealignment und die Antworten der Parteien, u: Mair, Peter/ Müller, Wolfgang C./ Plasser, Fritz (ur.), *Parteien auf komplexen Wählermärkten*, Signum Verlag, Wien: 103-153
- Barkes, Fiona i dr., 2001.: An Initial Assessment of the Consequences of MMP in New Zealand, u: Shugart Soberg, Martin/ Wattenberg, Martin P. (ur.), *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, Oxford: 297-322
- Bogdanor, Vernon/ Butler, David (ur.), 1983: *Democracy and Elections. Electoral Systems and Their Political Consequences*, Cambridge University Press, Cambridge
- Boston, Jonathan, 1987.: Electoral Reform in New Zealand: The Report of the Royal Commission, *Electoral Studies* (6) 2: 105:114
- Braunias, Karl, 1932.: *Das parlamentarische Wahlrecht*, Walter de Gruyter, Berlin

¹⁴ Japan je jedna od pet velikih demokracija – ostale su Indija, Izrael, Nizozemska i SAD – u kojima nikad nije proveden nacionalni referendum (Butler/Ranney, 1994.: 258).

- Butler, David/ Ranney, Austin (ur.), 1994.: *Referendums around the World*, The American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington
- D'Alimonte, Roberto, 2001.: Mixed Electoral Rules, Partisan Realignment, and Party System Change in Italy, u: Shugart Soberg, Martin/ Wattenberg, Martin P. (ur.), *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, Oxford: 323-350
- Denemark, David, 2001.: Choosing MMP in New Zealand: Explaining the 1993 Electoral Reform, u: Shugart Soberg, Martin/ Wattenberg, Martin P. (ur.), *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, Oxford: 70-95
- Diskin, Hanna/ Diskin, Abraham, 1995.: The Politics of Electoral Reform in Israel, *International Political Science Review* (16) 1: 31-45
- Donovan, Mark, 1995.: The Politics of Electoral Reform in Italy, *International Political Science Review* (16) 1: 47-64
- Dunleavy, Patrick/Margetts, Helen, 1995.: Understanding the Dynamics of Electoral Reform, *International Political Science Review* (16) 1: 9-29
- Fabrini, Sergio, 2000.: Political Change without Institutional Transformation: What Can We Learn from the Italian Crisis of the 1990s?, *International Political Science Review* (21) 2: 173-196
- Grofman, Bernard/ Lijphart, Arend (ur.), 1986.: *Electoral Laws and Their Political Consequences*, Agathon Press, New York
- Grotz, Florian, 2000.: Die personalisierte Verhältniswahl unter den Bedingungen des gesamt-deutschen Parteiensystems. Eine Analyse der Entstehungsursachen von Überhangsmandaten seit der Wiedervereinigung, *Politische Vierteljahresschrift* (40) 1: 707-729
- Kabashima, Ikuo/ Ishio, Yoshito, 1998.: The Instability of Party Identification among Eligible Japanese Voters, *Party Politics* (4) 2: 151-176
- Karp, Jeffrey A./ Bowler, Shaun, 2001.: Coalition government and satisfaction with the democracy: An analysis of New Zealand's reaction to proportional representation, *European Journal of Political Research* (40) 1: 57-79
- Kato, Junko/Laver, Michael, 1998.: Theories of Government Formation and the 1996 General Election in Japan, *Party Politics* (4) 2: 229-252
- Kato, Junko/ Laver, Michael, 1998.: Party Policy and Cabinet Portfolios in Japan, 1996, *Party Politics* (4) 2: 253-260
- Katz, Richard S, 1996.: Electoral Reform and the Transformation of Party Politics in Italy, *Party Politics* (2) 1: 31-53
- Katz, Richard S., 2001.: Reforming the Italian Electoral Law, 1993, u: Shugart/Wattenberg, 2001.: 96-122
- Klein, Axel, 2001.: Japan, u: Nohlen, Dieter/ Grotz, Florian/ Hartmann, Christof (ur.), *Elections in Asia and the Pacific. A Data Handbook*, sv. 2., Oxford University Press, Oxford: 355-394
- Kostadinova, Tatiana, 2000.: Do mixed electoral systems matter?: a cross-national analysis of their effects in Eastern Europe, *Electoral Studies* (21) 1: 23-34
- Lakeman, Enid, 1970.: *How Democracies Vote*, Faber and Faber, London

- Lijphart, Arend, 1987.: The Demise of the Last Westminster System? Comments on the Report of the New Zealand's Royal Commission on the Electoral System, *Electoral Studies* (6) 1: 97-103
- Lijphart, Arend, 1994.: *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*, Oxford University Press, New York
- Lijphart, Arend, 1999.: *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, Yale University Press, New Haven/London
- Lijphart, Arend/ Pintor Lopes, Rafael/ Sone Yasunari, 1986.: The Limited Vote and the Single Nontransferable Vote: Lessons from the Japanese and Spanish Examples, u: Lijphart, Arend/ Grofman, Bernard (ur.), *Choosing of Electoral Systems: Issues and Alternatives*, Praeger, New York
- Lijphart, Arend/ Grofman, Bernard (ur.), 1984.: *Choosing of Electoral Systems: Issues and Alternatives*, Praeger, New York
- Mair, Peter/ Sakano, Tomokaza, 1998.: Japanese Political Realignment in Perspective. Change or Restoration?, *Party Politics* (4) 2: 177-201
- Mair, Peter/Müller, Wolfgang C./Plasser, Fritz (ur.), 1999.: *Parteien auf komplexen Wählermärkten*, Signum Verlag, Wien
- Massicotte, Louis/Blais, André, 1999.: Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey, *Electoral Studies* (18) 3: 341-366
- McKean, Margaret/ Scheiner Ethan, 2000.: Japan's new electoral System: la plus ça change, *Electoral Studies* (19) 4: 447-477
- Morlino, Leonardo, 1996.: Crisis of Parties and Change of Party System in Italy, *Party Politics* (2) 1: 5-30
- Nohlen, Dieter, 1984.: Changes and Choices in Electoral Systems, u: Lijphart, Arend/ Grofman, Bernard (ur.), *Choosing of Electoral Systems: Issues and Alternatives*, Praeger, New York
- Nohlen, Dieter/ Kasapović, Mirjana, 1996.: *Wahlssysteme und Systemwechsel in Osteuropa*, Leske + Budrich, Opladen
- Nohlen, Dieter, 2000.: *Wahlrecht und Parteiensystem*, Leske + Budrich, Opladen
- Nohlen, Dieter/ Grotz, Florian/ Hartmann, Christof (ur.), 2001.: *Elections in Asia and the Pacific. A Data Handbook*, sv. 2., Oxford University Press, Oxford
- Norris, Pippa, 1995.: Introduction: The Politics of Electoral Reform, *International Political Science Review* (16) 1: 3-8
- Norris, Pippa, 1995.a: The Politics of Electoral Reform in Britain, *International Political Science Review* (16) 1: 65-78
- Pammett, Jon H./ DeBardleben, Joan, 2000.: Citizen Orientations to Political Parties in Russia, *Party Politics* (6) 3: 373-384
- Panbianco, Angelo, 1988.: *Political Parties, Organization and Power*, Cambridge University Press, Cambridge
- Pasquino, Gianfranco, 1994.: Der unerwartete Machtwechsel. Die italienischen Wahlen von März 1994 und ihre Folgen, *Politische Vierteljahresschrift* (35) 3: 383-401

- Reed, Steven R./ Thies, Michael F., 2001.: The Causes of Electoral Reform in Japan, u: Shugart Soberg, Martin/ Wattenberg, Martin P. (ur.), *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, Oxford: 152-172
- Reed, Steven R./ Thies, Michael F., 2001.: The Consequences of Electoral Reform in Japan, u: Shugart Soberg, Martin/ Wattenberg, Martin P. (ur.), *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, Oxford: 380-403
- Roberts, Nigel, S, 2001.: New Zealand, u: Nohlen, Dieter/ Grotz, Florian/ Hartmann, Christof (ur.), *Elections in Asia and the Pacific. A Data Handbook*, sv. 2., Oxford University Press, Oxford: 705-739
- Sakamoto, Takayuki, 1999.: Explaining Electoral Reform. Japan versus Italy and New Zealand, *Party Politics* (5) 4: 419-438
- Sartori, Giovanni, 1976.: *Parties and Party Systems*, Cambridge University Press, Cambridge
- Seton-Watson, Christopher, 1983.: Italy, u: Bogdanor, Vernon/ Butler, David (ur.), 1983: *Democracy and Elections. Electoral Systems and Their Political Consequences*, Cambridge University Press, Cambridge
- Shiratori, Rei 1995: The Politics of Electoral Reform in Japan, *International Political Science Review* (16) 1: 79-94
- Shugart Soberg, Martin/ Wattenberg, Martin P. (ur.), 2001.: *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, Oxford
- Shvetsova, Olga 1999.: A survey of post-communist electoral institutions: 1990–1998, *Electoral Studies* (18) 3: 397-409
- Sternberger, Dolf/ Vogel, Bernhard (ur.), 1969.: *Die Wahl der Parlamente und anderer Staatsorgane*, I-II, Walter de Gruyter, Berlin
- Volwes, Jack, 1995.: The Politics of Electoral Reform in New Zealand, *International Political Science Review* (16) 1: 95-115
- Zohlhöfer, Reimut, 1998.: Die Transformation des italienischen Parteiensystems in den 90er Jahren, *Zeitschrift für Politikwissenschaft* (8) 4: 1371-1396
- Zohlhöfer, Reimut, 2002.: Das italienische Parteiensystem nach den Wahlen: Stabilisierung des fragmentierten Bipolarismus oder Rückkehr zur "ersten Republik"?, *Zeitschrift für Parlamentsfragen* (33) 2: 271-290

Mirjana Kasapović

*PATTERNS OF ELECTORAL REFORMS IN STABLE DEMOCRACIES:
NEW ZEALAND, ITALY AND JAPAN*

Summary

In stable democracies, radical electoral changes necessitating the alteration of the type of electoral system are very rare. That is why the typological electoral reforms in New Zealand, Italy and Japan in the 1990s generated huge scientific and public interest. In all three cases, the reforms were brought about by profound political crises, primarily by the electoral system crises. The reforms were carried out according to different patterns. The New Zealand electoral reform was an expression of a highly sophisticated intellectual *design* of political institutions legitimized by a referendum. The Italian reform was exacted through the initiatives and actions of the political and the civilian actors and was also confirmed by a referendum. The Japanese reform was a result of a contingently exacted party arrangement. In all three cases – to the biggest extent in Italy, and to the smallest extent in Japan – the reforms were implemented regardless of the will of the main political parties and most politicians.

Key words: electoral reform, electoral system, New Zealand, Italy, Japan, party system

Mailing address: Faculty of Political Science, Lepušićeva 6, HR 10 000
Zagreb. *E-mail:* mkasapovic@fpzg.hr